

Nederlands, Neder-Duits en Hoog-Duits

M1: Harm Poppinga

Niederländisch:

Harm Poppinga zit op een bank en kijkt over 't wad. Een dunne mist hangt in de lucht. Zijn zoon en zijn dochter komen naar hem toe en spreken druk met elkaar. "He, jullie beiden," zegt Harm, "gaat maar bij mij op de bank zitten." Dan neemt hij potlood en papier uit de zak en begint te tekenen. De kinderen gaan nieuwsgierig dichterbij zitten en kijken wat hij doet. [...]

Gronings (Hogelandster Gronings):

Haarm Poppingoa zit op 'n baank en kikt oet over 't wad. Een diezige dook hangt ien lucht. Zien zeun en dochter komen op hom of en proaten drok mit 'n ander. "Hé joe twei baaidend!" zegt Haarm, "kom ais bie mie op baank zitten." Din nimt hai potlood en pepier oet buus en begunt te taiken. De kiender schoeven neisgierig wat stoever bie om te kieken wat of e dut. [...]

Plattdeutsch (Nörder Platt):

Harm Poppinga sitt up 'n bank und kikt in 't Watt. 'n fienen Daak hangt in d' Lücht. Sien Söhn un Dochter kamen up hum an un proten ieverg mitnanner. „Na ji beiden“, seggt Harm, „gaat man em bi mi up Bank sitten.“ He nimmt Pottlood un Pepier ut Task un fangt an t' malen. De Kinner krupen neeisgierig nader un kieken wat he deit. [...]

Hochdeutsch:

Harm Poppinga sitzt auf einer Bank und guckt ins Watt. Ein dünner Nebel hängt in der Luft. Sein Sohn und seine Tochter kommen auf ihn zu und sprechen eifrig miteinander. „Na, ihr zwei“, sagt Harm, „setzt euch doch zu mir auf die Bank.“ Dann nimmt er Bleistift und Papier aus der Tasche und beginnt zu zeichnen. Die Kinder rücken neugierig näher und gucken, was er tut. [...]

Berend Eden en Stefan Höschen (1987): Sprachformen der Region Ostfriesland-Groningen. Materialien und Unterrichtsvorschläge. Aurich: KBZ, M 5.1-M 5.4.

Opdracht 1: (a) Vergelijk de uittreksels in M1 uit taalkundig oogpunt. (b) In welke relatie staan de taalvariëteiten tot elkaar. Noem en verklaar mogelijke verbanden op basis van jouw vergelijking in 1 (a)?

In M1 is dezelfde inhoud in drie taalvariëteiten weergegeven: 1. De Nederlandse standaardvariëteit (standaardtaal), 2. Een bepaalde variëteit uit Groningen (dialect van het Nederlands), 3. Een Neder-Duitse variëteit (dialect van het Duits) en 4. De Duitse standaardvariëteit (standaardtaal).

Zoals je waarschijnlijk hebt gemerkt, lijken de vier variëteiten gedeeltelijk erg op elkaar. Deze overeenkomst is een feit dat uitgelegd kan worden aan de hand van de reeds genoemde taalverwantschap (zie alinea 1). Zij leidde vooral aan Duitse kant steeds weer tot het misverstand dat het Nederlands – evenals het Neder-Duits- een Duits dialect is.

M2: Klaas Heeroma: Nederlands en Neder-Duits (uittreksel)

[Er] kan makkelijk een taalsociologische misverstand ontstaan, namelijk dat het Nederlands evenals 'het' Neder-Duits eigenlijk een 'Duits' dialect is, dat betekent een cultuurtaal die naast het Hoog-Duits existeert. Er is bijna niets dat aan de relatie tussen Duitsland en Nederland zoveel schade kan toevoegen als dit misverstand, dat in sommige Duitse kringen helaas nog altijd niet uit de wereld is. Als Neder-Duitse dialectsprekers [...] vrolijk constateren dat zij ons Nederlands of Vlaams ook zonder dit te leren prima kunnen begrijpen dan zijn wij daar als Nederlanders of Vlamingen niet bijzonder blij mee. Door uitspraken als deze wordt het taalsociologisch misverstand gevoed dat het Nederlands [...] eigenlijk maar een Duits dialect is.

Klaas Heeroma (1984): Niederländisch und Niederdeutsch. 4. Auflage. Bonn: Königl. Nederl. Botschaft, S. 12.

Wellicht heb jij wel eens gehoord dat iemand zei: "Nederlands is toch eigenlijk gewoon Plat-Duits, daarom begrijp ik Nederlands." Correct is dat sprekers van het Plat-Duits minder moeite hebben Nederlands of Nederlandse dialecten te begrijpen. Men mag hieruit alleen niet concluderen dat Nederlands daarom een deel van de Duitse taal is. Als dit zo makkelijk

zou zijn zou een Nederlander ook kunnen beweren: "Het Duits lijkt op het Nederlands, daarom is Duits een dialect van het Nederlands."

Historisch gezien hebben Nederlands en Duits (Hoog-Duitse) een gemeenschappelijke oorsprong: Het West-Germaanse (zie hoofdstuk 1 en 2). Zij kunnen daarom als zusters talen worden beschouwd. Bovendien - en dat zou het perspectief uit huidig oogpunt zijn - zijn het Duits en het Nederlands allebei zelfstandige Europese cultuurtalen. Het Nederlandse is de officiële taal in Nederland en in België. Het wordt aan scholen gegeven en geleerd en in alle officiële instellingen gebruikt (bijvoorbeeld door de overheid, het gerechtshof, de radio en officiële stukken, etc.) Zo is het ook met Duits - in Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland en in delen van Noord-Italië en België. Wat dit betreft zijn het Nederlands en het Hoog-Duitse gelijkwaardig.

Een andere status heeft het Hogelandser Gronings dat in M1 werd gebruikt. Dit is een dialect van het Nederlands. Het wordt vooral in informele situaties gesproken en vooral in de gesproken taal ook als man deze - zoals bovenkan opschrijven. Situaties zijn bijvoorbeeld gesprekken met vrienden en binnen de familie. Bij officiële gelegenheden (bijvoorbeeld op het gerechtshof) wordt het niet gebruikt. Bovendien is deze variëteit regionaal beperkt. Maar een deel van de Nederlanders in de provincie Groningen kan dit dialect.

En het Neder-Duits? Daar wordt het al moeilijker... Vanuit het tegenwoordig oogpunt moet men het Neder-Duits als overkoepelend begrip zien voor verschillende dialecten van het Duits waarin de tweede klankverschuiving niet heeft plaatsgevonden. Het Neder-Duitse dialect - zoals het Nörder Platt in M1 - zijn dialecten van het Duits. Hun gebruik is beperkt tot vooral informele situaties en de gesproken taal. Officiële stukken worden meestal niet in het Nederlands opgezet. Moeilijker wordt het daarom, omdat het Neder-Duits in het verleden - tot ca. de 16^e en 17^e eeuw - als zelfstandige taal beschouwd kan worden.

Tijdens de bloeitijd van de Hanze was het Neder-Duits zelfs internationale verkeerstaal. Hierbij komt dat de Neder-Duitse dialecten meer van het Duits verschillen dan de Nederlandse dialecten van het Nederlands. In het Neder-Duits heeft de Tweede Klankverschuiving niet plaatsgevonden - in het Duits, in de Duitse standaardtaal wel. Hierdoor ontstaat de wat rare situatie dat de Neder-Duitse dialecten - dus de dialecten van het Duits - meer lijken op de

Nederlandse dialecten en ook de Nederlandse standaardtaal dan op de Duitse standaardtaal, zoals in M1 beschreven. Wie Plat-Duits beheerst heeft daarom zeker voordelen, als het erom gaat het Nederlands te begrijpen.

Een taalreis...

Klaas Heeroma beschrijft in zijn stuk „Niederländisch und Niederdeutsch“ een fictieve Engelsman die de hele Noordzeekust van Duinkerken tot de Deense grens wil leren kennen door de hele weg te lopen. Als hij er van te voren over nadenkt hoe hij het beste met de mensen kan communiceren zijn er drie mogelijkheden:

Hij kan ervan uitgaan dat de mensen Engels hebben geleerd. Dus hij hoeft geen nieuwe taal te leren. Hij zou de moeite kunnen nemen en de talen van de landen Frans, Nederlands en Fries (officiële taal in de provincie Friesland in Nederland) en Hoog-Duits te leren.

De Engelsman zou ook op een heel onwaarschijnlijke manier in gesprek kunnen komen. Hij leert in het Franse Duinkerken het Zuid-West-Vlaamse dialect, een dialect dat erg op het Nederlands lijkt. Wat hij hier leert, helpt hem de hele weg, zoals Klaas Heeroma (1984:8ff.) aantoont.

M3: Klaas Heeroma: Nederlands en Neder-Duits (uittreksel)

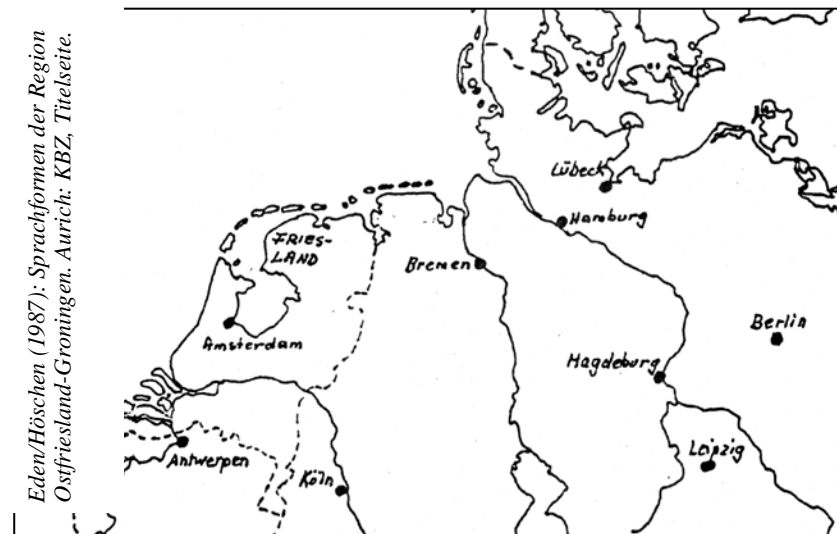
Hij begint vlak buiten Duinkerken, nog op Franse bodem naar een Zuid-West-Vlaams dialect te luisteren. Als hij zo ver is dat hij dit dialect begrijpt [...], zal hij weinig moeite moeten doen ook op Vlaamse bodem gesprekken in het plaatselijke West-Vlaamse dialect te voeren. Hij zal wel merken dat hij in elke andere plaats waar hij komt iets erbij leert, maar ook telkens iets moet vergeten, maar: hij zal niet het gevoel hebben dat hij ergens tussen twee dorpen een taalgrens passeert. Dit gevoel heeft hij ook niet als hij van het Belgische West-Vlaanderen naar het Nederlandse Zeeuws-Vlaanderen gaat. Zelfs dan niet als hij de Schelde oversteent van Zeeuws-Vlaanderen naar de eilanden van Zeeland [...] Het West-Vlaams gaat over in het Zeeuws, het Zeeuws gaat daarna over in het Zuid-Hollands, het Zuid-Hollands dan weer in het Noord-Hollands. Als onze toerist over de Afsluitdijk heen is, moet hij zich wel helemaal op iets nieuws instellen [want het Fries] kan niet zo maar van het Noord-Hollandse dialect worden afgeleid dat hij sprak toen hij naar de Afsluitdijk kwam. Wel herkent hij een aantal woorden, maar er bestaat geen twijfel dat hij nu een echte taalgrens heeft overschreden. [...] Als onze toerist naar Kollum komt moet hij weer omschakelen: hier spreekt men, dat hoort hij gelijk, een soort Hollands. Hij heeft dus wederom een taalgrens overschreden, maar is gelijk weer op een wat meer bekend terrein, moet dan dus [...] constateren dat het gebied van de Friese dialecten [...] een enclave in het grote gebied van de 'Nederlandse' dialecten is. [...] Intussen volgen wij hem verder op zijn reis, van het wel in Friesland liggende, maar toch 'Hollands' sprekende Kollum naar het Oosten in het Groningse land. Onze toerist moet hier, van plaats naar plaats veel nieuwe dingen leren, nieuwe woorden en een andere uitspraak van woorden die hij al kende. Zijn al deze verschillen groot genoeg hem het gevoel te geven dat hij bijvoorbeeld in het Groningse Westerkwartier een taalgrens overschrijdt die kwalitatief vergelijkbaar is met de Friese taalgrens? Nee, want de verschillen die hij tegenkomt zijn niet groter dan bijvoorbeeld de verschillen tussen de Zeeuwse en de Zuid-Hollandse dialecten. [...] Onze reizende steekt de Dollart over en komt naar het Duitse Oost-Friesland. Maar hij wil geen Duits praten, hij wil Oost-Fries spreken en hij constateert dat hij na zijn taalbelevissen in het Groninger land hiermee bijzonder weinig moeite heeft.

Het Oost-Fries is eigenlijk een soort 'Gronings', denkt hij bij zichzelf, ondanks dat aan verschillende elementen in de woordenschat te merken is dat de Oost-Friese dialecten niet op de Nederlandse maar op de Hoog-Duitse dialecten lijken. [...] En hij trekt verder langs de Duitse Noordzeekust. Hij steekt de Weser over, de Elbe en komt naar Sleeswijk-Holstein. De dialecten veranderen voortdurend, maar voor hem [...] is nergens een overgang te horen die hij een taalgrens zou noemen. Al deze plaatselijke dialecten zijn familie van elkaar, zij zijn allemaal 'Neder-Duits'. [...]

Klaas Heeroma (1984): Niederländisch und Niederdeutsch. 4. Auflage. Bonn: Königl. Niederl. Botschaft, S. 8ff.

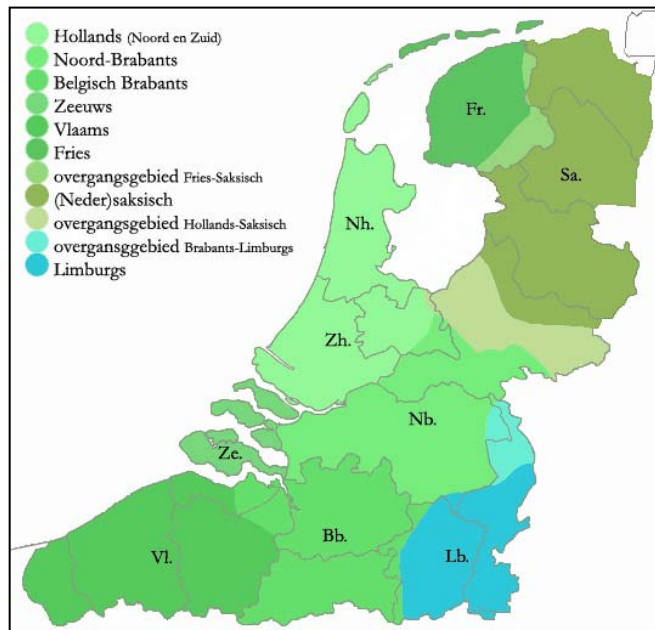
Heeroma beschrijft de taalreis van de fictieve Engelsman nog verder naar Flensburg, Mecklenburg tot naar Stettin en Danzig

Opdracht 2: Teken de weg van de Engelsman in de kaart:

Opdracht 3: Taalwetenschappers noemen dat wat de toerist uit Engeland op zijn reis ontdekt een dialectcontinuüm. Wat zou hiermee bedoeld kunnen zijn? Probeer, het begrip met behulp van Heeromas uitingen uit te leggen. Betrek hierbij het begrip 'taalgrens' en het materiaal in M4 en M5.

M4: Grof schema van de Nederlandse dialecten en het Fries

Bron: <http://taal.phileon.nl/kaart/hoppenbrouwers.php> (28.02.2006).

De kaart boven toont aan hoe de Nederlandse dialecten en het Fries zijn verdeeld. Het noordelijke gedeelte van het gebied, dat hier (Neder)saksisch wordt genoemd, beschrijven Heeroma en andere taalwetenschappers als Gronings. Het Fries wordt niet gezien als dialect van het Nederlands maar als een eigen taal.

M5: Het Fries

In de Nederlandse provincie Friesland wordt naast het Nederlands ook Fries gesproken. Uit het contact tussen de twee talen zijn bovendien in de loop van de tijd Fries-Nederlandse dialecten ontstaan als het Stadfries en het Bildts.

De provincie Friesland (Fryslân) heeft ca. 600.000 inwoners. Ongeveer de helft hiervan heeft niet Nederlands maar Fries als moedertaal. Het Fries wordt normaliter niet als variant van het Nederlands maar als eigen taal binnen de West-Germaanse talenfamilie gezien. Deze opvatting baseert op een lange Friese schrifttraditie (de eerste Oud-Friese teksten komen uit de 13^e eeuw) een systematisch standaardiseringproces (het Fries heeft een uniforme orthografie), de officiële erkenning van het Fries (Fries is de tweede officiële taal van Friesland) en op de mening van het grootste gedeelte van de sprekers van het Fries, die het als eigen taal beschouwen.

Matthias Hüning (Projektleitung): „Sprachen und Dialekte in Friesland“, in: *Nederlands online/neon* <http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/langvar/languagefriesland/index_html/de/> (03.03.2006).

Opdracht 4: Analyseer de tekening hiernaast.

Maak een verbinding hiertussen en de reis van de Engelse toerist bij Heeroma. Maak hierbij gebruik van de begrippen ‘standaardtaal’ en ‘dialect’.

Bron: Eden/Höschel (1987): *Sprachformen der Region Ostfriesland-Groningen*. Aurich: KBZ, titel